

УДК 378.147:811.111

*Світлана Дуброва
(м. Переяслав-Хмельницький)*

РОЛЬ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Стаття присвячена проблемі професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов. У роботі визначено роль комунікативної компетенції у навчальному процесі та детально проаналізовано основні принципи комунікативного методу навчання: особистісно-орієнтований підхід навчання, мовленнєва спрямованість навчання, функціональність навчання, ситуативність навчання, новизна навчання.

Ключові слова: *комунікативна компетенція, особистісно-орієнтований підхід до навчання, мовленнєва спрямованість навчання, функціональність навчання, ситуативність навчання, новизна навчання.*

Статья посвящена проблеме профессиональной подготовки будущих учителей иностранных языков. В работе определено роль коммуникативной компетенции в учебном процессе и детально проанализированы основные принципы коммуникативного метода обучения: принцип речемыслительной активности, принцип индивидуализации при ведущей роли его личностного аспекта, принцип функциональности, принцип ситуативности, принцип новизны.

Ключевые слова: *коммуникативная компетенция, принцип речемыслительной активности, принцип индивидуализации при ведущей роли его личностного аспекта, принцип функциональности, принцип ситуативности, принцип новизны.*

The article deals with the problem of professional training of future teachers of foreign languages. In the paper defined the role of communicative competence in the educational process and the basic principles of the communicative method of teaching were analyzed: individual oriented method of teaching, speech orientated teaching, functionality of teaching, situational teaching, novelty of teaching.

Key words: *communicative competence, speech orientated teaching, individual oriented method of teaching, functionality of teaching, situational teaching, novelty of teaching.*

Наша праця – формування людини, і це покладає на нас особливу, ні з чим не зрівняну відповідальність.

(В. О. Сухомлинський)

В умовах стрімкого соціально-економічного та культурного розвитку суспільства, інтегруючись до європейської спільноти, наша держава перебуває в процесі реформації освітньої системи відповідно до Болонської декларації. Важливого значення набуває підготовка висококваліфікованих спеціалістів, які здатні не лише володіти декількома іноземними мовами, користуючись цими знаннями у своїй професійній діяльності, вільно та невимушено спілкуючись із зарубіжними колегами, але й здатні передати свої знання та вміння молодшим поколінням. Адже основи знань з іноземних мов майбутні фахівці починають здобувати зі школи, а продовжують у вищих навчальних закладах. Саме тому велика увага повинна приділятися процесу професійної підготовки висококваліфікованих учителів та викладачів іноземних мов, здатних на високому рівні формувати ключові компетенції учнів.

Вища освіта має за мету підготувати людину до професійної діяльності й активної участі в громадському житті. Будь-яка професія ставить перед людиною низку вимог. Це вимоги:

а) до якостей особистості, яка живе в конкретно-історичний період;

б) до рівня загального розвитку;

в) до рівня спеціально-професійних знань і умінь (вимоги індивідуальні для різних професій) [2, с. 19].

Кожен, хто обирає професію вчителя, повинен чітко розуміти, що вступ до вищого педагогічного навчального закладу є лише початком професійного шляху. А от яким буде цей шлях залежить від особистої вмотивованості кожного учасника навчального процесу. Стаючи студентом, людина стає невід'ємною частиною даного процесу. І для того, щоб він був успішним і приносив позитивні результати, потрібна правильна його організація. Насамперед це залежить від викладача, який здійснює безпосередній вплив на об'єкт навчання – студента, який, у свою чергу, повинен слідувати його настановам.

Своєрідність даного об'єкту полягає в тому, що він одночасно є суб'єктом діяльності, проте не педагогічної, а іншої – навчальної, ігрової, дослідницької, комунікативної. Об'єктом діяльності студента є наукова, теоретична і практична інформація, якою він має оволодіти. Продуктами його діяльності є відповіді. Таким чином, у студента як суб'єкта діяльності є своя мета, свій об'єкт, свої способи досягнення мети, свої можливості. Одне із завдань викладача на всіх етапах становлення студента – допомогти йому знайти себе. Якщо людина отримує завдання, що не відповідає її нахилам, вона ніколи не пізнає якою цікавого може бути праця. При організації викладачем впливу на свій об'єкт потрібно враховувати те, що студент ніколи не розвивається у прямій залежності від педагогічного впливу на нього. Він розвивається за своїми законами, властивими його психіці. Йдеться про особливості сприймання, розуміння, запам'ятовування, становлення волі, характеру, формування загальних і специфічних здібностей. Студент не народжується суб'єктом діяльності, а стає ним під впливом виховання [1, с. 81].

Тому кожен педагог повинен створити найбільш сприятливі навчально-педагогічні умови та обрати найдієвішу методику навчання, яка включатиме у себе сукупність найкращих варіантів усіх основних компонентів навчання – його завдань, змісту, методів, засобів, форм організації й аналізу його результатів. Основна задача викладача полягає не лише у навчанні іноземних мов, а й у тому, щоб навчити користуватися мовами як засобом спілкування, розуміючи співрозмовника, формулюючи власні думки, критично мислячи, вміючи отримувати інформацію та оцінюючи її. Лише завдяки цим факторам навчальний процес приносить високі результати готуючи професіоналів своєї справи.

На сьогоднішній день проблема підготовки висококваліфікованих фахівців є досить багатогранною та актуальною. Над висвітленням її теоретичних проблем працювали та продовжують працювати чимало відомих у вітчизняних та зарубіжних наукових колах вчених. Проблему професійно-

педагогічної підготовки майбутнього вчителя досліджують О.Абдулліна, А.Алексюк, І.Зязюн, Г.Балл, Н.Кичук, Н.Кузьміна, Д.Ніколенко, Н.Ничкало, Л.Пуховська, В.Семиченко, С.Сисоєва, А.Щербань.

Дослідження у галузі теорії та практики підготовки вчителів іноземних мов активізувалися, про що свідчать роботи І.Біма, Н.Гальської, Г.Китайгородської, С.Ніколаєвої, Ю.Пассова, В.Плахотника, Т.Полонської, С.Роман, В.Скалкіна, Н.Склярєнко. На необхідності дотримання професійно-педагогічної спрямованості навчання вказують у своїх дослідженнях Н.Бичкова, В.Бухбіндер, Л.Смелякова, К.Болдирєва.

Проблему підвищення якості підготовки вчителів вивчали З.Васильєв, В.Сластьонін, Л.Спірін. Закономірності формування пізнавальної активності, самостійності, творчої професійної діяльності досліджували В.Лозова, М.Нікандров, С.Архангельський, Ю.Бабанський, Р.Хмелюк та розглядали способи вдосконалення загально-педагогічної підготовки; Н.Кузьміна, О.Піскунова, О.Щербакова займалися питаннями пов'язаними із забезпеченням творчих засад професійної підготовки майбутніх учителів.

Питання індивідуалізації професійної підготовки майбутніх учителів висвітлювали провідні вчені: О.Запорожець, Г.Костюк, В.Котирло, Г.Люблінська, В.Мясищєв, Д.Ніколенко, Л.Проколієнко, Д.Ельконін, П.Чамата.

Мета статті – проаналізувати процес формування комунікативної компетенції майбутніх учителів іноземних мов, здатних сформувані дану компетенцію в учнів основної школи.

Незважаючи на велику кількість науково-педагогічних праць, що становлять вагомий внесок у вирішення проблеми професійної підготовки фахівців, питання підготовки майбутніх учителів іноземних мов до формування комунікативної компетенції учнів основної школи залишається недостатньо розкритим і потребує комплексного та детальнішого дослідження. Адже вимоги до рівня володіння іноземними мовами майбутніх учителів постійно підвищуються, тому змінюється і концепція викладання іноземних мов. Механічне відтворення завчених фраз та фраз-«кліше»

замінюється практичним використанням мови в умовах та ситуаціях, наближених до реального спонтанного та невимушеного спілкування. У зв'язку з тим, що специфіка комунікативного підходу полягає у тому, що оволодіння засобами спілкування відбувається у процесі самого спілкування, майбутній учитель повинен бути активним учасником даного процесу та на високому рівні володіти засобами усного спілкування, навичками, вміннями слухання та читання постійно працюючи над їх удосконаленням.

Беручи до уваги вищезазначене, у статті особлива увага приділятиметься проблемі організації навчального процесу, який сприятиме ефективній професійній підготовці майбутніх учителів іноземних мов до формування комунікативної компетенції учнів основної школи.

Концепцію комунікативної стратегії навчання у своїх роботах досліджували Г.І. Бородіна, О.Я. Коваленко, А.Н. Леонтьєв, Ю.І. Пассов, Г.В. Рогов.

За Ю.І. Пассовим, комунікативний підхід реалізується відповідно до наступних чинників:

- мовленнєве спілкування має діяльнісний характер;
- процес комунікації має свою предметність, обмежену рамками заняття, теми, події, проблеми тощо;
- ситуація спілкування моделюється згідно з типовими варіантами стосунків у колективі;
- використання мовленнєвих засобів зумовлюється особливостями процесу спілкування у тій чи іншій ситуації [3, с. 34].

Виходячи з вищезазначеного, окреслюються і принципи комунікативного методу:

- особистісно-орієнтований підхід з урахуванням потреб, сфери діяльності та інтересів студентів;
- мовленнєва спрямованість навчання, що реалізується у процесі практичного користування іноземною мовою;
- функціональність, що зумовлює відбір відповідного професійно орієнтованого матеріалу;
- ситуативність, оскільки у процесі навчання моделюється певна система взаємовідносин співрозмовників;

– новизна, що спричинюється постійною зміною теми розмови, обставин, завдань та іншого [3, с. 41].

Проаналізуємо кожен з принципів.

Перший – згідно цього принципу викладач вищої школи повинен бути не лише педагогом, а й хорошим психологом. Він повинен обирати форми і методи організації навчальної діяльності, враховуючи рівень мовленнєвого розвитку, мовні здібності, наміри, бажання, індивідуальні особливості, потреби та інтереси кожного студента, стимулювати творчі прояви особистості студента, орієнтуючись на його індивідуальність, тим самим сприяючи його активній зацікавленості в роботі групи. Організуючи навчальний процес викладач має використовувати цікавий, змістовний та інформативний навчальний матеріал, що відповідатиме інтелектуально-розумовому розвитку як кожного студента окремо, так і групи в цілому.

Другий – згідно цього принципу реалізація мовленнєвої, тобто комунікативної спрямованості навчання полягає у створенні викладачем найбільш сприятливих умов для мовленнєвого спілкування на навчальних заняттях. Кожне заняття з іноземної мови повинно складатися з значної кількості вправ комунікативного характеру, мати конкретні практичні цілі, які спонукатимуть студентів до вирішення комунікативних завдань, до висловлювання власної точки зору та думок, до прийняття безпосередньої участі у мовленнєвій діяльності, максимально збільшуючи власну активність на занятті. Адже лише у процесі безперервного мовлення, у нових ситуаціях та з певною метою і формуються нові мовленнєві навички та вміння студентів.

Третій – згідно цього принципу викладач іноземних мов, готуючись до навчальних занять, опрацьовує наукову, педагогічну, методичну літературу та чималу кількість автентичних джерел – різні книги, підручники, наукові статті, газети, журнали, прослухує аудіо записи та звукові посібники, переглядає навчальні діафільми, кінофільми та відео-файли, для того щоб заняття було компактним, лаконічним, цікавим, містило в собі необхідний обсяг навчального матеріалу, разом з тим, було доступним та інформативно насиченим.

Четвертий – згідно цього принципу весь процес навчання мовлення відбувається на основі різних типів проблемних ситуацій. В основі кожної мовленнєвої ситуації лежить проблема. За рівнем проблемності ситуації бувають спонтанними, створені і розв’язані самим викладачем, створені викладачем, а розв’язані студентами, створені і розв’язані самими студентами. За змістом проблемності в ситуаціях бувають невідомі чи то мета, чи то об’єкт, чи то спосіб, чи то умова виконання діяльності. Для створення проблемних ситуацій використовуються наступні прийоми:

- пряма постановка проблеми;
- проблемне завдання у вигляді питання;
- повідомлення інформації, яка містить суперечність, повідомлення протилежних думок з будь-якого питання;
- звернення уваги на те чи інше життєве явище, яке потрібно пояснити;
- повідомлення фактів, які викликають непорозуміння;
- зіставлення життєвих знань з науковими;
- постановка питання, на яке повинен відповісти студент [1, с. 116].

Також використовуються такі прийоми створення проблемних ситуацій:

- пряма постановки проблеми;
- постановка гострих нерозв’язаних питань;
- цитування протилежних поглядів різних авторів на одне і те ж питання (спонукаючи студентів до свого вибору, захисту того чи іншого аргументу);
- звернення до життєвих явищ, які потрібно пояснити, прослухавши частину лекції; зробити висновки; ставлення студентів на місце експертів, опонентів, рецензентів; виділення точної і неточної інформації [1, с. 116].

Слід зазначити, що в процесі професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов пріоритетність надається створенню ситуацій, що спонукають до мовлення. В першу чергу комунікативно-мовленнєві ситуації повинні мати професійну значимість для студентів, задовольняючи їх професійно-

пізнавальний інтерес та давати змогу розкривати і реалізовувати іншомовні комунікативні здібності та уміння. Викладачу потрібно створювати і пропонувати такі мовленнєві та не мовленнєві обставини і умови, в яких студенти могли б реально опинитися і вчинити так чи інакше, стимулюючи їх до висловлювання, використання різних способів розв'язання поставлених перед ними проблем без страху помилитися чи отримати неправильну відповідь, даючи можливість кожному проявити власну ініціативу та самостійність, підтримуючи прагнення аналізувати та оцінювати роботу інших. Викладач повинен організовувати навчальний процес задіюючи усіх його учасників без винятку.

П'ятий – згідно цього принципу, для ефективного засвоєння нового навчального матеріалу викладач повинен змінювати предмет розмови, обставини, умови та задачі, викликаючи цим самим постійний інтерес, зацікавленість та мотивацію студентів до вивчення іноземних мов.

Створюючи нову мовленнєву ситуацію, викладач може варіювати мовну задачу, подію, що змінює взаємовідносини співрозмовників, число співрозмовників, склад співрозмовників, будь-яку привхідну обстановку, характеристику будь-якого учасника ситуації спілкування, постановку проблеми як змістовного компонента ситуації. Жодна мовна ситуація при розвитку нових знань, умінь та навичок не повинна повторюватися. Постійна новизна стимулює як запам'ятовування і збереження, так і відтворення матеріалу. Отже, при розвитку мовного вміння необхідне постійне створення нових мовних ситуацій з метою активізації мовно-розумової діяльності майбутніх учителів.

Отже, слід зазначити, що успішність процесу професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, здатних сформувати комунікативну компетенцію в учнів основної школи, можлива за умови особистісно-зорієнтованого навчання і виховання; за умови створення комфортних педагогічних умов для розвитку особистості й підготовки до майбутньої професійної діяльності; за умови використання принципів комунікативного методу навчання. Адже формування і розвиток комунікативної

компетенції у майбутніх учителів іноземних мов забезпечить їх можливість успішно реалізовувати вимоги сучасної основної школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : методичний посібник для студентів магістратури / Вітвицька С. С. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
2. Дроздова П. І. Методика викладання, педагогіка та психологія вищої освіти : навчальний посібник / Дроздова П. І. – Харків : ХНАМГ, 2008. – 142 с.
3. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Пассов Е. И. – М. : Просвещение, 1991. – 223 с.
4. Пассов Е. И. Обучение общению на иностранном языке : учебное пособие / Пассов Е. И., Кузнецова Е. С. – Воронеж : Интерлингва, 2002. – 40 с.
5. Професійні компетенції та компетентності вчителя : матеріали регіонального науково-практичного семінару. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – 188 с.
6. Рогова Г. В. Методика обучения английскому языку на начальном этапе в общеобразовательных учреждениях / Рогова Г. В., Верещагина И.Н. – М. : Просвещение, 2000. – С. 24–38.

Стаття надійшла до редакції 23 січня 2013 року